

'שמותי' – רבי אליעזר והמאבק על שימור ההלכה הקדומה (יבנה וחכמיה, שיעור 7)

[א] דמותו של רבי אליעזר

1. משנה אבות ב, ח

חמשה תלמידים היו לרבן יוחנן בן זכיי... הוא היה מונה שבחן: אליעזר בן הורקנוס בור סוד שאינו מאבד טיפה.

2. אבות דרבי נתן נוסחא א פרק כה

באותה שעה הגביה רבי אליעזר שתי זרועותיו והניחן על חזה שלו ואמר אוי לי על שתי זרועותי, שהן כשני ספרי תורות שנפטרין מן העולם. שאם יהיו כל הימים דיו וכל האגמים קולמוסים וכל בני אדם לבלרין אינן יכולין לכתוב כל מה שקריתי ושניתי ומה ששמשתי לחכמים בשיבה. ולא חסרתי מרבתי אלא כאדם שטובל אצבעו בים. ולא חסרתי מתלמידי אלא כדי שיכחול המכחול מן השפופרת.

[ב] רבי אליעזר וההלכה הכיתתית

3. משנה תרומות, יא, ב

דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סיתוונות ושאר כל מי פירות שלתרומה ר' אליעזר מחייב קרן וחומש ר' יהושע פוטר... ר' אליעזר מטמא משם משקה. אמר לו רבי יהושע לא מנו חכמים שבעה משקים כמוני פטמים. אלא אמרו: שבעה משקין טמאין ושאר כל המשקין טהורין.

4. מגילת המקדש מט 9-10

וכול אוכל אשר יצק עליו מים יטמא וכל המושקה יטמא וכלי חרש יטמאו... וכל המושקה אשר בהמה

5. משנה פרה ב, א

פרת חטאת... ר' אליעזר אומר אינה נלקחת מן הגוים, וחכמים מכשירים, ולא זו בלבד אלא כל קרבנות הצבור והיחיד באין מהארץ ומחוצה לארץ...

6. תלמוד בבלי בבא קמא פד ע"א

תניא, ר' אליעזר אומר: עין תחת עין - ממש. ממש סלקא דעתך? ורבי אליעזר לית ליה דהני תנאי?...

7. סכוליון למגילת תענית, כ"י פארמה

בארבעה בתמוז עדא ספר גזרתא... שהיו בייתוסין אומרים: עין תחת עין, שן תחת שן. הפיל שן חבירו יפיל שינו. סימא עין חבירו יסמא את עינו ושניהן שוין....

[ג] ההתנגדות לחידושי יבנה

8. משנה ברכות ד, ג – ד

רבן גמליאל אומר: בכל יום אדם מתפלל שמונה עשרה, רבי יהושע אומר: מעין שמונה עשרה. ר' עקיבה אומר אם שגרה תפלתו בפיו יתפלל שמונה עשרה ואם לאו מעין שמונה עשרה. רבי אליעזר אומר: העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים.

9. תוספתא ידים ב, טז

אמר ר' יוסי בן דורמסקית אני הייתי עם זקנים הראשונים כשבאו מיבנה ללוד

ובאתי ומצאתי את ר' אליעזר שהיה יושב בחנות של נחתומין בלוד
 אמר לי מה חידוש היה בבית המדרש
 אמרתי לו ר' תלמידך אנו ומימיך אנו שותין
 אמר לי אף על פי כן מה חידוש
 אמרתי לו את ההלכות ואת התשובות במינין
 וכשהגעתי לזה זלגו עיני דמעות
 אמר 'סוד ה' ליראיו [ובריתו להודיעם]
 ואומר 'כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים'
 צא ואמור להן אל תחושו למיניינכם' מקבלני מרבן יוחנן בן זכיי שקיבל מן הזוגות וזוגות מן הנביאים ונביאים ממש הלכה
 למשה מסיני מעשרין מעשר עני בשביעית

10. תוספתא סוטה ז, ט-יב

עשה בר' יוחנן בן ברוקה ור' לעזר חסמא שבאו מיבנה ללוד והקפילו פני ר' יהושע בפקיעין
 אמר להם ר' יהושע מה חידוש היה בבית המדרש היום
 אמרו לו תלמידך אנו ומימיך אנו שותין
 אמר להם אי אפשר שלא יהא חידוש בבית המדרש.
 שבת של מי היתה
 אמרו לו של ר' לעזר בן עזריה היתה
 אמר להם היכן היתה הגדה
 הקהל את האנשים והנשים והטף
 אמר להם מה דרש בה
 [...]
 אמר להם אין דור יתום שר' אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו

11. משנה ידיים ד, ג

וכשבא ר' יוסי בן דורמסקית אצל ר' אליעזר ללוד
 אמר לו מה חידוש היה לכם בבית המדרש היום
 אמר לו נמנו וגמרו עמון ומואב מעשר עני בשביעית.
 בכה ר' אליעזר ואמר 'סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם'
 צא ואמור להן אל תחושו למיניינכם, מקובל אני מרבן יוחנן בן זכיי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני שעמון
 ומואב מעשר עני בשביעית.

.12

תוספתא ידיים ב, טז (על פי כ"י וינה)	משנה סוטה ז, ח
וכשהגעתי לזה זלגו עיני דמעות אמר 'סוד ה' ליראיו [ובריתו להודיעם]	וכשהגיע לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא – זלגו דמעיו. אמרו לו אל תירא אגריפס, אחינו אתה, אחינו אתה.

ואומר 'כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים' צא ואמור להן אל תחושו למיניינכם'...

13. משנה עדיות ח, ז

אמר ר' יהושע: מקובל אני מרבן יוחנן בן זכיי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני, שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב אלא לרחק את המקורבין בזרוע ולקרב את המרוחקין בזרוע.

[ד] צבת בצבת עשויה: בין מסורת לחידוש

14. תוספתא עירובין ח, כג

הלכות שבת חגיגות ומעילות כהררין התלוין בסערה, מקרא מועט והלכות מרובות ואין להם על מי שיסמוכו. מיכן אמר ר' יהושע צבתה בצבתא מתעבדא, צבתא קדמיתא מה הות הא לאיי בריה הות

15. ברית דמשק [ה, 20 – ו, 11]

'באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחוקק. הבאר היא התורה וחופריה הם שבי ישראל היוצאים מארץ יהודה ויגורו בארץ דמשק... והמחוקק הוא דורש התורה אשר אמר ישעיה מוציא כלי למעשיהו ונדיבי העם הם הבאים לכרות את הבאר במחוקקות אשר חקק המחוקק להתהלך במה...'.

16. ישעיהו נד, טז: 'הנה אנכי בראתי תרש נפת באש פתח ומוציא כלי למעשיהו ואנכי בראתי משחית לתבל'